

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 128–136.

Kézirat beérkezése: 2021.04.28.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.128](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.128)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages:128–136

Paper submitted: 28th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.128](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.128)

SZOCIÁLIS ELLÁTÁS HATÉKONYSÁGÁT SEGÍTŐ LELKI PASZTORÁLIS GONDOZÁS IMPLEMENTÁCIÓJA A KÉP- ZÉSBEN ÉS A GYAKORLATBAN

Birher Nándor

Gál Ferenc Egyetem, Teológiai Kar

Absztrakt

A munka célja, hogy a szolidaritás és spiritualitás fogalmain keresztül bemutassa, milyen új módszerek lehetségesek a szociális ellátással kapcsolatos képzésben és gyakorlatban. Különös figyelmet kell fordítani az emberre, mint kiindulópont, továbbá az egyházi fenntartók sajátos értékeire is.

Kulcsszavak: ember, lelkeség, szolidaritás, egyházi fenntartó

IMPLEMENTATION OF SPIRITUAL PASTORAL CARE IN TRAINING AND PRACTICE THAT HELPS THE EFFECTIVENESS OF SOCIAL CARE

Nándor Birher

Faculty of Theology, Gál Ferenc University

Abstract

The aim of the work is to present, through the concepts of solidarity and spirituality, what new methods are possible in training and practice related to social care. Particular attention should be paid to man as a starting point, as well as to the specific values of church maintainers.

Keywords: man, spirituality, solidarity, church maintainer

BEVEZETÉS

Az EFOP 3. 6. 1. program céljai között szerepelt, olyan módszerek kidolgozása, amelyek a szociális ellátás hatékonyságát a segítő, lelki, pasztorális gondozás bevezetésével növelik.

Egyrészt világgá vált, hogy a projekttel kapcsolatosan, a nemzetközi tapasztalatokat is elemezve, a pasztorális gondozás értelmezése leginkább a spiritualitás fogalmaként lehetséges.

Kiemelten fontos, hogy a jelenlegi, még mindig marxista alapú, materialista és ateista gondolkodásmód helyét egy ténylegesen a spiritualitásra, ráadásul a keresztény spiritualitásra épülő gondolkodásmód vegye át lépésről lépésre. Mindez lényegileg nem jelent mást, mint azt, hogy a materializmus különböző formái helyett az embert a maga teljességében szemlélő irányzatoknak kell az előtérbe kerülniük. Természetesen ezek a folyamatok hosszú időbe telnek, hiszen jól látható, hogy a materializmus különböző elméletei legalább 150 éve meghatározták a közgondolkodást.

A kutatás feladata, hogy rávilágítson arra, ezeket, az embert mint az anyagi világot meghaladó létezőt bemutató irányzatokat hogyan lehet ténylegesen is az emberek szolgálatába állítani.

A SPIRITUALITÁS JELENSÉGE

Ennek a bonyolult rendszernek az alapjainál áll a spiritualitás, ami nem más, mint amiből a társadalmi méretű szolidaritás kinőhet.

Figyelemmel tehát az imént elmondottakra a spiritualitás mint az elmúlt évtizedek újkeletű fogalma azt jelenti, hogy az egyén, tudatosítva a közösségi sorsát képes a tevékenységét és egészséges személyiségfejlődését szolgáló normarendek összehangolására, a jog, erkölcs és vallás kategóriáinak a harmonikus megélésére (Birher, 2019).

Fontos tudatosítani, hogy a vallás normarendjének elsődleges letéteményesei a vallási normákat szavakba, hagyományokba, vallási gyakorlatokba formáló egyházak. Az egyházak azok, amelyek a vallások kollektív jellegét a saját kódrendszerük szerint képesek megteremteni és megőrizni. Éppen ezért a vallás és az egyházi közösség szorosan összetartozó fogalmak. A nagyobb vallásokhoz kötődő egyházak az esetek többségében államhatárokon túlnyúlva szervezik közösségbe az egyéneket. Éppen emiatt a nagyobb egyházakhoz való tartozás egy nemzetek feletti közösséghez való tartozást is jelent, sajátos jogosultságokkal és kötelezettségekkel. Minden egyház elsődleges kötelezettsége, hogy a vallási értékeit az egyes nemzeti vagy csoportérdekek túlmutatva a teljes jelen és jövőbeli közösség részére megőrizze. Pontosan emiatt az egyházi közösség tagjának sajátos, akár a nemzetállamok feletti küldetése is van.

Az egyházi társadalmi intézmények feladata, hogy szervezett módon biztosítsák a kapcsolatot a három normarend között. Kitüntetett feladata, hogy összehangolja a jog, az erkölcs és vallás normáit. A lélektől indulva meg kell teremteni az emberek jó és igazságos együttélését. Platón szavaival: „minden, a rossz is meg a jó is, a lélekből árad ki a testre és az egész emberre, és onnan ömlik szét, mint a fejből a szemre. Először és legfőképpen tehát a lelkét kell ápolni, ha azt akarjuk, hogy a fej is meg az egész test is egészséges legyen (Platón, 1984)”.

A betegség tüneteit Bonhoeffer definiálja: „Az Isten-hit eltűnésével csupán egy racionalizált, mechanikusan működő világ maradt hátra”. „A szabadságra való vágyakozás az embert a legmélyebb szolgaságba dönti. A gép ura annak szolgájává válik... Az új egység, melyet a francia forradalomnak köszönhet Európa, és amelynek ma a válságát éljük, a nyugati istentelenség” (Bonhoeffer, 2015).

Napjainkban a kereszténység nyugaton visszaszorulóban van (egyre kevesebb a vallását gyakorló polgár). Ezzel szemben az egyházi intézmények még mindig jelentős szerepet töltenek be a társadalmakban. Továbbá megkerülhetetlen szereplői a nemzetközi hatalmi viszonyoknak is. Nem szabad elfelejteni, a nyugati perspektíva csálóka szempontjával ellentétben a vallásos emberek száma folyamatosan nő a földön. Alapvető kérdés, hogy az intézmények egyházi jellegéből fakad-e valamiféle többletérték, vagy egyszerűen nem állami, civil szerveződésnek kell-e ezeket tekinteni?

Az egyházi intézmény azonban nem lehet értéksemleges. Kötelessége ragaszkodni azokhoz az alapvető értékeihez, amelyek az alapítójától vagy a hagyományából fakadnak. Értékütközés esetén a saját identitását kell előnyben részesítenie, akkor is, ha ez a pénzügyi támogatásának a rovására megy. Jellemzően azonban mind állami, mind pedig egyházi részről kényelmesebb az a magatartás, amely során az egyházi intézmények a szolgáltatásnyújtásuk során háttérbe szorítják egyházi jellegüket.

Természetesen itt nem arról van szó, hogy például az egyházi szociális intézményekben a gondozottaktól kellene elvárni a vallásosságot vagy megkövetelni a közösség erkölcsét. Sokkal inkább az intézménynek (és az abban tevékenységet végző egyéneknek) kell a vallás és erkölcs normarendjét ugyanúgy szem előtt tartani, mint a jog normarendjét (Dolezel, 2015).

Az állam és egyház partnersége csak a kölcsönös tiszteleten alapulhat. Nem helyes, ha az állam a finanszírozás fejében elvárja az egyházi intézmény vallási identitásának a feladást, ahogy az sem helyes, ha az egyházi intézmény a finanszírozás reményében ezt vállalja.

Emiatt világossá kell tenni, mik azok a sajátosságok, amelyek az egyházi szervezeteket jellemzik. Itt elsősorban arról van szó, hogy az egyházi intézményeknek a saját vallási és erkölcsi elvárásaik szerint kötelessége a szolgáltatást nyújtani, ezzel pedig többletértéket állítanak elő.

Az egyházi intézményeknek kötelessége a saját, elsődlegesen a vallás normarendjén alapuló szabályozási rendszerét kidolgozni, nem megijedve attól, hogy a civil társadalom gyakran csak a jog normarendjén alapuló szabályozást képes elfogadni. Ez a gyakorlatban a következőket jelenti:

- az egyházaknak és intézményeiknek kötelessége a saját vallási és erkölcsi normarendjüket ismerni és érvényre juttatni,
- az egyházak és egyházi intézmények a vallási és erkölcsi kérdéseiket kizárólag saját maguk jogosultak és kötelesek feltenni és megválaszolni. A kívülállók nem jogosultak az egyházak, egyházi intézmények „társadalmi diskurzusába” beleszólni. Természetesen a kívülállók a saját szabályaik szerint jogosultak lehetnek a helytelen

vallási döntések, számukra előnytelen következményeitől megvédeni magukat.

- az egyházak vallási és erkölcsi normarendjéből fakadó szabályokat a demokratikus jogrendeknek kötelessége normatív szabályozóként elfogadni és tiszteletben tartani

Mindez a gyakorlatban azt is jelenti például, hogy egy egyházi intézménynek nem a gyakran jelentés nélküli emberi jogok nyilatkozataiban szereplő szavakat kell ismételtetnie, hanem saját magának kell a vallási és erkölcsi normarendjére alapozva, saját belső diskurzus során a saját etikai szabályrendszerét kidolgoznia. Egy katolikus etikai kódexben nem szerepelhet az önrendelkezés jogára való hivatkozással az abortusz, eutanázia legitimálása, vagy a nemi megkülönböztetés tilalmára való hivatkozással a közbotrányokozás. Más kérdés, hogy szerepelnie kell annak is, hogy egy katolikus intézmény mihez kezd a közbotrányt okozó, szűkséget szenvedő bűnös emberrel – annak fényében, hogy a katolikus vallási elvek (és az ember hétköznapi tapasztalata) szerint mindannyian bűnösök vagyunk.

Nyugaton még sosem volt ennyire fontos, hogy az egyházak és egyházi intézmények újra meghatározzák és határozottan képviseljék vallási és erkölcsi normarendjüket (Pompey, 2015). Csak ezt követően nyílik lehetőség arra, hogy megtalálják a gyümölcsöző kapcsolatot az államok jogi normarendjével. Ellenkező esetben megmaradnak az egyházi intézmények többé kevésbé hatékony civil szervezeteknek. Ráadásul az egyházak, mint intézmények szerepe folyamatosan csökkenni fog, hiszen nyugaton a taglétszámuk is folyamatosan csökken¹. Ezt a folyamatot csak az állíthatja meg, ha – akár más ideológiák erősödése miatt – de újra fontos lesz a saját kultúra és vallásosság hangsúlyozása. Minderre viszont – tanulva a történelmi tapasztalatokból – kellő időben fel kell készülni, és a saját identitást úgy kell megőrizni, megerősíteni, esetlegesen más ideológiákkal szembeállítani, hogy a legfőbb érték az ember, ne hogy áldozatul essen. Mindez azonban nem történhet meg úgy (mert nem tud megtörténni úgy), hogy a saját keresztény kultúránkat feláldozzuk a „flower power” béke érdekében. Az ember védelmének egyetlen útja a vallás védelme, amihez szükséges – Arisztotelész modelljét alapul véve – az egyház-állam kapcsolat elmélyítése, a család fogalmának egészséges értelmezése és a három normarend hatékony együttműködésének kialakítása.

A FENNTARTÓK SZEREPE ÉS ELVÁRÁSAIK

Az egyházi intézmények esetében különleges szerepe van a fenntartóknak, hiszen az ő sajátos elvárásaik azok, amelyek olymértékben hatékonyra tehetik az intézmények működését, hogy az jobb legyen – egyes szempontok szerint – az állami intézmény-működtetésnél.

Tanulmányunkban külön vizsgáljuk az egyházi intézmények fontos alaptípusát, a

¹ Langfristige Projektion der Kirchenmitglieder und des Kirchensteueraufkommens in Deutschland, https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/projektion-2060-ekd-vdd-factsheet-2019.pdf, 2019. július 26.

Karitás intézményeit, amelyek működése jelentős hatással van egyes európai társadalmakra, és amelyek működését egyházi és állami szabályok egyaránt meghatározzák (Dolezel, 2015).

Téves az a felfogás, hogy a segítő szeretet egyetlen célja a szegények anyagi értelemben vett felemelése. Ez legfeljebb a segítő szeretet egyik eszköze, de egyáltalán nem a legfontosabb. A caritas célja, hogy az egyén és a közösség együttműködéséből élet, az Istennek tetsző élet nőjön ki. Bonhoeffer ezt a feladatot a következőképp fogalmazza meg: „A fent és a lent helyes rendje a fentre vonatkozó megbízás hitéből, az urak Urába vetett hitéből él. Egyedül ez a hit képes kiűzni azokat a démoni hatalmasságokat, amelyek alulról támadnak. Ha összeomlik a hit, összeomlik az egész szerkezet... (Bonhoeffer, 2015)”.

Ezen a ponton fontos kitérni a segítséget nyújtó és igénybe vevő egyén és a segítséget intézményes formában nyújtó professzionális rendszerek között. Miközben a caritas szervezeteknek a mai társadalom kihívásainak megfelelően professzionálisan működő szervezetnek is kell lennie (Fonk, 2020), amelyik a rendelkezésére álló erőforrásokat a lehető leghatékonyabban használja fel, sohasem szabad megfélemlenie arról, hogy a „szolgáltatásának a fogyasztója” nem intézmény, nem is „termék”, hanem Isten legféltebb teremtménye – ember. A segítő szeretet tevékenysége során semmilyen intézményesítési módszerrel sem kerülhető meg a hús-vér személy. Megfordítva: minden intézményesítésnek csak és kizárólag a konkrét személy szolgálatára kell törekednie.

A Caritas szervezeteknek – mint nemzetközi hálózatnak – kiemelt feladata lenne, hogy pontosan megtalálja a megfelelő beavatkozási szinteket, felismerve, hogy mi a pótcselekvés és mi a valós segítségnyújtás. Talán a szinttévesztés leg tipikusabb példája, amikor segítő-turizmus keretében utaznak gazdag országokból önmagukat kereső emberek, kifejezetten számukra készített „szegény-táborokba”. Lehet, hogy jobban tennék, ezek a derék ifjak, ha családot alapítanának otthon, és a saját gyermekeikkel küzdenének². Ha nincs életképes közösség, a dolog természeténél fogva nem lehet életképes szervezet sem.

Hasonlóan fontos feladat a Caritas szervezetekben a sajátos vallási és erkölcsi szabályok feltárása, megfogalmazása és a tagoktól való megkövetelése. Ez lehet az alapja, hogy a Caritas ne csak egy jól-rosszul támogatott civil szervezet legyen, amit a források hatékony elosztására használnak, hanem a Lélek által átjárt egyházi szervezet. Ennek érdekében ki kell dolgozni a megfelelő szabályozási módokat, pl. etikai kódex, vallási jelképek tudatos használata, vallási szövegek tudatosítása, minőségbiztosítás, etc. Ahogy látjuk, egyáltalán nem csak arról van szó, hogy etikai kódexeket írjunk.

² Természetesen van olyan felfogás is, amelyik szerint hagyni kell a nyugati, életképtelennek tűnő civilizációt elpusztulni. Ez a törekvés már Schopenhauer és Nietzsche filozófiájában is markánsan érzékelhető. Csak az „utolsó ember” elpusztulása vezethet a „felsőbbrendű ember” felemelkedéséhez. Napjainkban ennek az elméletnek a demográfiai oldalról való megközelítését Jorgen Randers dolgozta ki. Meggyőződésünk, hogy a statisztika helyett az emberi élet tényleges megbecsüléséhez kell visszatérni, amelynek módját mind a zsidó mind pedig a keresztény hagyomány kiválóan ismeri.

Egy olyan komplex kultúrát kell kialakítani, amely folyamatosan és minden elemében képviseli a vallásilag elkötelezett szervezet értékrendjét.

Két fontos megjegyzést kell tennünk:

- a vonatkozó szabályokat a közösség kompetens tagjainak kell elkészíteniük, azaz a közösségnek magának kell meghatároznia, hogy kik azok, akik érdemesek lehetnek arra, hogy diskurzus során rögzítsék az elsődleges vallási, etikai természetű szabályokat

- a szabályokat a normarendek hármasságában kell értelmezni, azaz nem elég a jog normarendjét figyelembe véve, emberi jogi nyilatkozatok szavait ismételve, az egyházi szervezet számára teljesen semleges szabályozást készíteni.

Nem kérdéses, hogy ezek a törekvések nem lesznek szimpatikusak sem a világi hatalmaknak, sem pedig a polgárok többségének, hiszen a legkevésbé sem lesznek értéksemelegesek. A vallás világosan megfogalmazott normáit kell tartalmazniuk, amelyek gyakran különböznek az állam által megfogalmazott normáktól. Pontosan ez a különbség lehet az a társadalmi feszültség, ami minden társadalmi diskurzus alapja – Habermas szerint is.

A SPIRITUALITÁS OKTATÁSA

Ahogy láthattuk, a spiritualitás fogalma kiemelt jelentőséget kap, azonban pontosan a fogalom bonyolultsága miatt szükség van arra is, hogy az oktatásban is szerepet kapjon. Mindez két módon történhet. Az egyik, hogy a spiritualitással közvetlenül foglalkozó tárgyakat építünk a mintatantervbe. (Pl. keresztény lelkiségtörténet) A másik, hogy a szakmai tárgyakba is beépítünk a spiritualitással összefüggő elemeket (pl. a neveléslelektan tárgyban jelenjenek meg a spiritualitáshoz kapcsolódó elemek).

A hazai szociális oktatást összevetve a környező európai országok tanterveivel, megállapíthatjuk, hogy hazánkban viszonylag ritka akár a kifejezetten spirituális tartalmak megjelenítése, akár a szakmai tárgyakban a spiritualitás integrálása az oktatás során.

A pasztorális tanácsadás mintatanterveiben jellemzően kifejezetten teológiai, biblikus előadások szerepelnek, azonban egy kivételtől eltekintve hazánkban nem jelennek meg érdemi spiritualitással kapcsolatos tartalmak a szociális munkás képzésben. Ehhez képest figyelemmel cseh és német példákra, azt láthatjuk, hogy legalább a mesterképzésben kifejezetten szerepelnek kb. 20-25% arányban spiritualitás címmel tantárgyak.

A jövőben feltétlenül fontos lehet a spiritualitás mint ismeret és gyakorlat integrálása a tanrendekbe, annak ellenére, hogy ez a fogalom hazánkban még nem került be a köztudatba. Mindez fokozottan igaz a szociális munkára, azonban meg kell, hogy jelenjen más, az emberrel foglalkozó tudományterületen is.

Ahogy már megállapítottuk a spiritualitás tárgy lehet alkalmas arra, hogy be-
mutassa az embert, mint közösséget alkotó személyt a maga jogi, erkölcsi és vallási

dimenzióiban. Mindez a hálózatosodó társadalom (Birher & Bertalan, 2016) kulcsfontosságú témája. Különösen is lényeges ez abban a korban, amelyben a felebarát szeretetének gyakorlatát és a szociális társadalom működőképességének megőrzését el kell helyezni a népesedési diszfunkciókból adódó közvetlen problémák valóságába.

Reményteli, hogy a problémák jelentkezésével egyidejűleg az igény is folyamatosan nő a spiritualitással és a szolidaritással kapcsolatos ismeretekre.

Alapvető azonban annak a hangsúlyozása is, hogy sem a spiritualitás, sem a szolidaritás nem lehet egyszerűen csak az oktatás tárgya. Mindez legfeljebb az első lépés lehet ahhoz, hogy a két fogalom lényegét megértsük, és ezt a lényeget a lehető leghatékonyabban ültessük át a gyakorlatba. Magyarul, mind a szolidaritás, mind a spiritualitás nem elméleti, hanem gyakorlati valóság, ami azt jelenti, hogy csak a tényleges megvalósításukkal érhetünk el eredményeket.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy melyek lehetnek azok az eszközök, amelyek a spiritualitást és a szolidaritást a közösség szintjén is gyakorlattá alakítják.

A SZABÁLYOZÓK SZEREPE A LELKI ÉS PASZTORÁLIS GONDOZÁSBAN

Megállapítottuk, hogy a spiritualitás megélése a normák összehangolásánál és megtartásánál kezdődik. A jog, az erkölcs és a vallás együttműködése teszi lehetővé az egyén felelős cselekvését. Ennek az együttműködésnek vannak intézményesült formái is, a következőkben ezek közül nevesítünk néhányat:

Alapító okirat

Minden intézménynek van – legalább formálisan – alapító okirata. Fontos lenne, hogy ezek a dokumentumok tudatosan rögzítsék azokat a célokat, amelyeket az intézménynek el kell érnie, meg kell valósítania a közösség javára. Az alapító okiratnak rögzítenie kellene azokat az alapfolyamatokat, amelyek a bemeneteket kimenetekké alakítják, azaz le kell írni az alapvető elvárásokat az intézménnyel szemben. Mindez a fenntartó elsődleges felelőssége, ahogy az is, hogy az elvárások megvalósulását folyamatosan ellenőrizze és számonkérje.

Etikai kódex

Az etikai kódex ne csak egy formális, legfeljebb a fegyelmi felelősség megállapítására alkalmas irat legyen, hanem tartalmazza az intézményben a közösség érdekében tevékenységet végzők csoportidentitásának alapjait. Mint ilyen, a működés alapvető irata kell, hogy legyen, amelyet nem egyszerűen ismerni, hanem megélni kell mindenkinek, aki a csoporthoz akar tartozni. Az etikai kódexszel kapcsolatos feladatok megvalósulásáért az első számú vezető személyesen felelős.

Integritás

Különös jelentősége van a tisztességnek a vagyonkezelés kérdésében. Az integritás szabályozása azt jelenti, hogy nem engedünk teret semmilyen olyan pénzügyi, vagy

pénzben kifejezhető tranzakciónak, amely torzítaná a szervezet és az intézmény értékrendjét. A korrupció szankcionálásánál is fontosabb annak szabályozása, hogy a korrupciót megakadályozzuk és megelőzzük intézményeinkben.

(Minőség)-Irányítás

Az intézmény működtetése során tisztában kell lenni a végzett folyamatokkal, a folyamatok minőségképességével (milyen értéket és kinek állítunk elő), a folyamatok céljával egyaránt. Mindennek a tudatosítását jellemzően minőségirányítási rendszerek segítségével végezhetjük el. Amíg az alapítónak tisztában kell lennie azzal, hogy mit vár el az intézménytől, addig az intézmény vezetőjének képesnek kell lennie arra, hogy szabályozott módon mutassa be, hogy az alapítói elvárásokat hogyan képes teljesíteni.

ÖSSZEGZÉS

A caritas központi elve (ahogy Platón államában) az igazságosság a szegények irányában is. Hogy mi az igazságos, azt a normák együttes alkalmazásával fedezhetjük fel.

Helyi szinteken meg kell, hogy jelenjen az a belső szabályozás, amelyet leginkább az etikai kódexekkel jellemezhetünk. Már szóltunk róla, hogy ezeknek a kódexeknek az értelmét az adja, ha azok az érdekeltek együttműködésével alakulnak ki. Itt különösen nagy szerepe van a vezetők, munkavállalók, önkéntesek közös normatalálásának.

Szintén inkább helyi szinteken értelmezhetők a szabványok és különösen is a minőségbiztosítási rendszerek kidolgozása. Ezen a területen az érdekeltek, különösen is a „fogyasztók” igényeit kell figyelembe venni. Fel kell mérni a kliensek, szükségét szenvedők igényeit, és az elégedettségét. Ennek fényében lehet a szükséges korrekciókat elvégezni.

Ahogy már jeleztük, minden felsorolt szabályozási szinten mindhárom norma-rend szabályainak meg kell jelennie. Minden szinten világosan kell látni, mi a jog, mi az erkölcs és mi a vallás elvárása. Ezen szabályok összhangját az esetek többségében látszólag könnyű megteremteni. A gyakorlat azonban majd rámutat arra is, lesznek ütközések és viták. De pontosan ezek az ütközések és viták viszik majd előre a segítő szeretet ügyét.

Kapcsolattartó szerző:
Birher Nándor
Gál Ferenc Egyetem,
Teológiai Kar
6720 Szeged
Dóm tér 6.
birhernandor@gmail.com

Corresponding author:
Nándor Birher
Faculty of Theology
Gál Ferenc University
Dóm square 6.
6720 Szeged, Hungary
birhernandor@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Anzenbacher, A. (2001). *Keresztény társadalometika*. Herder Kiadó.
- Birher, N. (1999). *Az ember filozófiája. (Teológiai antropológia)*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.
- Birher, N. (2021). Spencer jelentősége az 1800-as évek második felében, In: Tóth, J. Z., (ed.), *Herbert Spencer öröksége*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. https://ajk.kre.hu/images/doc2021/pr/Herbert_Spencer_oroksege.pdf
- Birher, N. (2019). Jog, erkölcs, vallás. In: Birher, N., & Homicskó, Á. (eds.), *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/honlapra_Az_egyhazi_intezmenyek_mukodtetesenek.pdf
- Birher, N. & Bertalan, P. (2016). *Hálózatokban*. Oktker-Nodus Kiadó.
- Bonhoeffer, D. (2015). *Etika*. Exit Kiadó.
- Dolezel J. (2015). Complementarity of the Caritas Practice and Catholic Social Teaching (CST) in the Perspective of „Dual Focus” of Social Work Practice. In: Toso, G. P. D., Pompey, H., Gehrig R. & Dolezel J. (Eds.) *Church Caritas Ministry in the Perspective of Caritas- Theology and Catholic Social Teaching*. Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University. DOI 10.5507/cmtf.15.24446134
- Fonk, P. (2017). Institutionelle Transformationsprozesse: Ethische Herausforderungen des Caritasmanagements zwischen Nächstenliebe und Wirtschaftlichkeit, In: Baumann, K. (Ed.), *Theologie der Caritas. Grundlagen und Perspektiven für eine Theologie, die den Menschen dient. FS für Heinrich Pompey aus Anlass seines 80. Geburtstages (Studien zur Theologie und Praxis der Caritas und Sozialen Pastoral 31)*, Echter Verlag GmbH
- Huntington, P. S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.
- Pompey, H. (2015). Theological foundations and shape of the Church's Charitable Ministry. In: . In: Toso, G. P. D., Pompey, H., Gehrig R. & Dolezel J. (Eds.) *Church Caritas Ministry in the Perspective of Caritas- Theology and Catholic Social Teaching*. Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University. DOI 10.5507/cmtf.15.24446134
- Platón (1984). *Kharmidész*. Európa Könyvkiadó.